

Janakkalan rakennusinventointiin sisältyvä aineisto, tekijä Teija Ahola:

1. Ote Rakennusinventoinnista
2. Harvialan inventoidut kohteet, tarkemmat selostukset

1. Ote Rakennusinventoinnista

165440028 Harviala Rakennus IV

7 Harvialan Korjauspaja (Kunnan-Harviala)

Harvialan maille rakennettiin puutavaran kuljettamiseen oma 20 km:n pituinen kapearaiteinen metsärata. Kartanolla oli oma saha ja höyläämö. Rata kulki Vanajan linnan suuntaan. Tiilirunkoinen verstarakennus oli rakennettu 1920-luvulla junien korjauspajaksi. Korjaamo-varasto-rakennus uudistettiin 1970-luvulla jätemuovin käsitteilytehtaaksi. Rakennuksen tunnistaa muutoksista huolimatta 1900-luvun alkupuolen pajarakennukseksi.

165440024 Harviala Rakennusryhmä K I

9 Harvialan ratavartija, Alikartanontie 109

Ratavartijan pihapiiri rakennuksineen on tavallista rautateihin liittyvää rakennuskantaa. Höyryjunien aikaan ratavartijoiden asuntoja rakennettiin ratojen varteen jopa 2-4 km välein. Talot, kuten yleensäkin rautatierakennukset, rakennettiin tyyppi- ja mallien mukaan. Harvialassa on säilynyt kaksi ratavartijan asuinrakennusta piharakennuksin. Rakennukset ovat tiettävästi 1870-luvulta. Ne edustavat Suomen vanhimman rautatien rakennusperinnettä.

165440020 Harviala Rakennettu kokonaisuus K I

11 Kunnan-Harviala ja Taimi-Harviala (450, 1:8)

Niemenpää ja Harviala ovat olleet keskiajalla Kurki-suvun omistuksessa. Aluetta vuodesta 1816 hallinneiden Brusiinien aikana kartanon talouskeskus siirtyi Alikartanon alueelta ylös mäelle Ylikartanolle. Brusiinit perustivat AB Harviala Oy:n vuonna 1908. Nelisen vuotta myöhemmin (1913) omistajaksi tuli W. Rosenlew & Co, jonka rakennustuotantoa ovat Alikartanon tiilirakennukset ja ehkä osa Ylikartanon talousrakennuksista. Kartanoalueen rakennusten suunnittelijoina on ollut ainakin Valter ja Ivar Thomé 1800-luvun lopulla, Forsterus & Gripenberg 1910-luvulla sekä Jarl Eklund 1940-luvulla. Rakennusmestari Hilpi Kummila urakoi Harvialan tiilirakennuksia 1920-luvulla. Harvialan pinta-ala oli 1910-luvulla 13 500 ha. Rosenlewin aikana metsäpuuiden taimien kasvattamisesta alkanut taimitarhaus kasvoi 1950-luvulla alallaan Suomen suurimmaksi. Kunta hankki Harvialan alueen Rauma Repolalta 1980-luvun lopulla. Harvialan alueen vahvuutena ovat maisematasot; alue jakautuu selkeästi omiin eri-ikäisiin rakennettuihin alueisiin. Rakennetussa ympäristössä on erityisen hyvin edustettuna hämäläinen tiilirakentaminen perinne. Poikkeuksellisen suuren karjarakennuksen maisemallinen vaikuttavuus on erikoislaatuinen.

165440027 Harviala Rakennus K I

13 Marjoniemi

Marjoniemi on yksi Rosenlewin Harvialaan 1920-luvulla rakennuttamista työsuhteasunnoista. Rakennuksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Frosterus & Gripenberg. Marjoniemi sijaitsee pienellä Marjumäen kumpareella Ylikartanon luoteispuolella. Kumpareella on toinen kartanokeskuksen läheltä löydetyistä uhrikivistä. Marjoniemi-

men arkkitehtuuri heijastelee keskieurooppalaisia vaikutteita, mikä onkin tyypillistä Harvialan ja Vanajan kartanoiden rakennustuotannolle.

2. Harvialan inventoidut kohteet, tarkemmat selostukset

Nim **Harvialan Korjauspaja (Kunnan-Harviala)**

Kunta Janakkala

Yksikkö_id: 28

Kylä: Harviala

Tunnus: 165440028

Peruskartta: 2131 12

Tyyppi: Liikenne

Laajuus: Rakennus

Historia:

Harvialan maille rakennettiin puutavaran kuljettamiseen oma 20 km:n pituinen ka-pearaiteinen metsärata. Kartanolla oli oma saha ja höyläämö. Rata kulki Vanajan linnan ja Harvialan välillä. Tiilirunkoinen konepaja oli rakennettu korjauspajaksi junille Hämeenlinna-Helsinki ratapihalle johtaneen pistoradan varteen. Rakennuksen takana oli ilmeisesti saha (lautarunkoinen osa). Konepajarakennus oli Rosenlewin jälke-keen mm. Rauma-Repolalla, ja vuodesta 1994 Reuse Oy:n omistuksessa. Maat omistaa Janakkalan kunta. Ka-pearaiteinen rata purettiin v. 1955. Ratapenger tasoi-tettiin ja joitakin metsäteitä rakennettiin Ylikartanon alueella

Kuvaus

Korjauspaja on Alikartanontien varrella. Alikartanontie rakennettiin kun vanha Yli-kartanolta asemalle johtanut tie katkaistiin tasoristeyksen poistamisen myötä. Tontti on osittain kuusiaidan ympäröimä. Lähiympäristössä on Käärmemäen ja Marjonie-men talot. Alikartanontien vieressä metsänpuolella näkyy vielä vanhaa

Kirjalliset Janakkalan kunnan piirustusarkisto / Harviala.
lähteet:

Yhteenveto:

Harvialan maille rakennettiin puutavaran kuljettamiseen oma 20 km:n pituinen ka-pearaiteinen metsärata. Kartanolla oli oma saha ja höyläämö. Rata kulki Vanajan linnan suuntaan. Tiilirunkoinen verstasrakennus oli rakennettu 1920-luvulla junien kor-jauspajaksi. Korjaamo-varasto -rakennus uudistettiin 1970-luvulla jätemuovin käsitte-lytehtaaksi. Rakennuksen tunnistaa muutoksista huolimatta 1900-luvun alkupuolen pajarakennukseksi.

Tallentaja: Teija Ahola Hämeen ympäristökeskus

Pvm: 31.12.2004

Nim **Kunnan-Harviala ja Taimi-Harviala (450, 1:8)**

Kunta Janakkala

Yksikkö_id: 20

Kylä: Harviala

Tunnus: 165440020

Peruskartta: 2131 12

Tyyppi: Maatalous

Laajuus: Rakennettu kokonaisuus

Historia:

Harviala ja Niemenpää ovat kuuluneet vuoteen 1967 asti Vanajan kuntaan. Mainitut kylät ovat olleet Kurki-suvun omistuksessa. Jakob Kurjen (1362-83) perintöön näyttävät Tapio Vähäkankaan mukaan kuuluneen Niemenpää, Harviala mukaan lukien koko Karelan kylä ja Koljala. Koljalan keskiaikainen kylätontti sijaitsi EHO:n myymälän ja Marjamäen välisellä harjanteella Ylikartanon mäellä. Harviala ja Niemenpää ovat entisiä rälssisätereitä, jotka jo varhain ovat kuuluneet samalle omistajalle. Niemenpäässä on seudun vanhin asuinpaikka, keskiaikainen asumakartano (myös uhrikivi), mutta jo varhain säterin keskus muutti nykyisen Alikartanon kohdalla, joka sekin on Niemenpään maarekisterikylän alueella. Brusiinien aikana rakennettiin kartanokeskus mäelle Ylikartanon kohdalle. Maanomistajat tunnetaan vähintään 1400-luvun alusta (Jutikkala). Tilaa omistaneista suvuista mainittakoon Kruus, Wrede, de la Gardie ja von Fersen. Vuodesta 1816 kartanoa hallinneilta Brusiineilta maat ja rakennukset siirtyivät v. 1908 AB Harviala Oy:lle. Vuonna 1913 omistajaksi tuli .Rosenlew & Co. (Harvialan Kartanot). Harvialan pinta-ala oli tuolloin 13 500 ha. Tilasta erotettiin vuoteen 1945 mennessä maanvuokralain nojalla sekä myöhempää asutustoimintaa varten yhteensä 2689 ha maata. Harvialassa oli 1940-luvulla 415 lehmää, Ay- ja siansiitoskeskukset, 57 hevosta, koiratarha ja oma sähkölaitos sekä puutavaran kuljettamiseen 1910-luvulla rakennettu oma 20 km:n pituinen metsäraitte. Rata purettiin v. 1955, ratapenger tasoitettiin ja paikalle rakennettiin metsäautotie. Kartanolla oli metsätaloutta varten saha. Oma sähkölaitos. Vuonna 1923 perustettu lastuvillatehdas tuhoutui v. 1941, jolloin sen yhteydessä olleessa puolustusvoimien miinalataamossa tapahtui rähähdyks ja kolme ihmistä kuoli. Useita rakennuksia luhistui kuten. kartanon vanha päärakennus, ja asemarakennus siirtyi paikaltaan. Uusi päärakennus rakennettiin entisen kivijalalle. Metsäpuiden taimien kasvattamisesta alkanut taimitarhaus laajeni hyöty- ja koristepuiden ja -pensaiden tuotantoon 1919. Merkittävimmin taimitarha laajeni 1930-luvulla, ja 1950-luvulla Harvialan taimitarhasta kasvoi alallaan Suomen suurin. Harvialan taimitarhan pinta-ala suureni vielä 1980-luvulla ja oli noin 90 ha. Kunta hankki Harvialan alueen Rauma Repolalta v. 1988. Hankitun alueen pinta-ala oli n. 330 ha. Alue käsitti maita radan molemmin puolin. Vuonna 1993 Alikartanon rakennukset ja pellot myytiin Harviala Oy:lle (Lännen Tehtaiden osakasyhtiö -89).

Kuvaus

Navettakiinteistössä toimii Harvialan taimisto ja kaupapuutarha. Harvialan kartanon viljelymaisemalle on luoteenomaista jo lähes 80 vuoden ajan jatkunut taimivil-

jely ja erityisesti puutaimien kasvatusta. Kunnan omistaman Ylikartanon rakennuksia on vuokrattu ravintola- ja taimiyrittäjille sekä asuntokäyttöön.

Kirjalliset lähteet: Salokannel, Akseli, 1956. Vanajan historia; Kanta-Hämeen kulttuurihistorialliset kohteet, 1983. Seutukaavaliitto, Lauri Putkonen; Vähäkangas, Tapio. Jeppe Kurjen esivanhemmat ja jälkeläiset; Salokangas, Seija: Harvialan kartanon puutarhatalous 1913- 1939. 100 s. 1980. Turun yliopisto. Suomen historia. pro gradu; Jufikkala, Eino, 1945. Suomen kartanot ja suurtilat III; Toikka, Harvialan historia (Harviala eilen ja tänään ??). Moniste; Lampinen Pekka, 1994. Harvialan taimitarha 80 vuotta. Hämeenlinna-Wanaja, s. 23-

Yhteenveto:

Niemenpää ja Harviala ovat olleet keskiajalla Kurki-suvun omistuksessa. Aluetta vuodesta 1816 hallinneiden Brusiinien aikana kartanon talouskeskus siirtyi Alikartanon alueelta ylös mäelle Yläkartanolle. Brusiinit perustivat AB Harviala Oy:n vuonna 1908. Nelisen vuotta myöhemmin (1913) omistajaksi tuli W.Rosenlew & Co, jonka rakennustuotantoa ovat Alikartanon tiilirakennukset ja ehkä osa Ylikartanon talousrakennuksista. Kartanoalueen rakennusten suunnittelijoina on ollut ainakin Valteri ja Ivar Thomé 1800-luvun lopulla, Forsterus & Gripenberg 1910-luvulla sekä Jarl Eklund 1940-luvulla. Rakennusmestari Hilpi Kummila urakoi Harvialan tiilirakennuksia 1920-luvulla. Harvialan pinta-ala oli 1910-luvulla 13 500 ha. Rosenlewin aikana metsäpuiden taimien kasvattamisesta alkanut taimitarhaus kasvoi 1950-luvulla alallaan Suomen suurimmaksi. Kunta hankki Harvialan alueen Rauma Repolalta 1980-luvun lopulla. Harvialan alueen vahvuutena ovat maisematasot; alue jakautuu selkeästi omiin eri-ikäisiin rakennettuihin alueisiin. Rakennetussa ympäristössä on erityisen hyvin edustettuna hämäläinen tiilirakentaminen perinne. Poikkeuksellisen suuren karjarakennuksen maisemallinen vaikuttavuus on erikoislaatuinen.

Tallentaja: Teija Ahola Hämeen ympäristökeskus

Pvm: 31.12.2004

Taimiviljelyn pitkäikäisyydestä kertovat lukuisat tuuliesteiksi istutetut, korkeaksi kasvaneet kuusiaidat. Ylikartanon puisto-alueet ovat iäkkäitä ja kerrotaan nykyisen perusrakenteen perustuvan paljolti vv.1917-1925 ylipuutarhurina olleen ruotsalaisen Rudolf Leveniuksen suunnitelmiin. Puistoja ja koristetarhoja oli isännöitsijän asunnon ja konttorirakennuksen piha-alueet ja tenniskentän ympäristö. Päärakennuksen luona oli ns. Brusiinin puisto. Harvialan kartanokeskus on laaja. Varsinainen talouskeskus navettarakennuksineen siirtyi 1910-luvulla takaisin ns. Alikartanon alueelle kartanokeskuksesta lounaaseen, järveen viettävälle viljelyaukealle, missä oli tuolloin nykyistä enemmän työväen puisia asuintaloja. Henkilöstön ja työväen kahden- tai useamman huoneiston asuintaloja on säilynyt Alikartanon lähiympäristössä sekä Ylikartanon luoteispuolella. Kartanon päärakennus ja Brusiinien rakennuttamat talousrakennukset ovat puistometsän keskellä mäellä. Alueen vanhat kapeat tiet ovat monin kohdin poikki viimeisimpien rauta- ja maantietöiden (1994) vuoksi. Päätylväylät Ylikartanolle ja Alikartanolle ovat muuttuneet; 1990-luvun loppupuolella valmistui uusi pääväylä pajan ohi Taimi-Harvialaan. Kartanoalueen halki kulkee Helsinki-Hämeenlinna rautatie (rv. 1862). Rosenlewien aikana kartanon riistanhoitotyö sai järjestyneet muodot: tilalle palkattiin kaksi riistanvartijaa ja rakennettiin koirille ja fa-

saaneille tarhat. Fasaanitarhasta harjoitettiin 1910-20-luvulla ja uudelleen 1960-luvulla. Koiratarha sijaitsi Ylikartanon mäellä saunan luoteispuolella.

Nim **Marjoniemi**

Kunta Janakkala

Yksikkö_id: 27

Kylä: Harviala

Tunnus: 165440027

Peruskartta: 2131 12

Tyyppi: Asuminen

Laajuus: Rakennus

Historia:

Rosenlew rakennutti Harvialaan useita toimihenkilöiden ja maa- ja metsätyöväen asuintaloja. Marjoniemi kuten monet muutkin Rosenlewin Harvialaan rakennuttamat toimihenkilöiden/työväen työsuhdeasunnot olivat arkkitehtitoimiston Frosterus & Gripenberg suunnittelua. Marjoniemen ja Sikopiirin talot on rakennettu samoilla piirustuksilla tarkastajien asuintaloiksi (Inspektorsbostad; allekirjoitus G). Rakennuksissa oli aluperin kaksi kahden kerroksen huoneistoa. Marjoniemi on myyty yksityiselle asuntokäyttöön.

Kuvaus

Marjoniemen asuinrakennus on Alikartanontieltä erkanevan pistotien päässä pellon keskellä. Pieni tontti on puuston reunustamalla Marjumäen kumpareella, mistä on myös löydetty uhrikivi. Tontin ulkopuolella on rankorakenteinen vaja. Pistotien varrella on tiilirunkoinen sauna ja Käärmemäen asuinrakennus.

Kirjalliset lähteet: Janakkalan kunnan piirustusarkisto/ Harviala

Yhteenveto:

Marjoniemi on yksi Rosenlewin Harvialaan 1920-luvulla rakennuttamista työsuhdeasunnoista. Rakennuksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Frosterus & Gripenberg. Marjoniemi sijaitsee pienellä Marjumäen kumpareella Ylikartanon luoteispuolella. Kumpareella on toinen kartanokeskuksen läheltä löydetyistä uhrikivistä. Marjoniemen arkkitehtuuri heijastelee keskieurooppalaisia vaikutteita, mikä onkin tyypillistä Harvialan ja

Tallentaja: Teija Ahola Hämeen ympäristökeskus

Pvm: 31.12.2004

Ote maakunnallisesta inventoinnista:

Hämeen maakunnallisesti arvokkaat rakennusperintökohteet: kohdekuvaukset, Janakkala.

Lähde: Rakennettu Häme – Maakunnallisesti arvokas rakennusperintö. Toimituskunta: Lauri Putkonen, Kirsi Kaunisharju ja Minna Seppänen. Hämeen liitto ja Rakennustieto Oy. Hämeenlinna 2003.

21 Harvialan kartano ja kulttuurimaisema

Harvialan kantatila on entinen rälssisäteri, johon on yhdistetty Niemenpään keskiaikainen rälssisäteri, Kurkisuvun kantatila. "Harvialan lääninä" tunnettu alue käsitti aikanaan puolet Vanajan pitäjästä. Oltuaan eri aatelissukujen hallinnassa Harviala siirtyi 1913 W. Rosenlew & Co. Oy:n omistukseen. Harvialassa on nykyisin suuri taimitarha. Harvialan kartanon päärakennuksen runko on vuodelta 1861. Nykyiseen klassistiseen asuunsa se uusittiin vuonna 1941 arkkitehti Jarl Eklundin piirustusten mukaan. Pihapiirissä on Valter ja Ivar Thomén piirtämä autotalli- ja asuinrakennus. Lisäksi pihapiirissä on säilynyt tiilinen sauna- ja pesutuparakennus. Kaksikerroksinen konttorirakennus, jonka alakerta on tiilinen ja yläkerta hirsinen, on vuodelta 1915. Mäellä on myös tiiliset karjasuojat vuodelta 1896. Rakennuksia ympäröi hoidettu puisto. Kartanoalueesta syrjässä, rautatien toisella puolen on tiilinen talousrakennusten ryhmä, jonka keskuksena on mahtava, 100 metrin pituinen navettarakennus. Navetan länsipuolella on Katajamäen työväen asuntoalue, joka koostuu neljästä tiilisestä, alkuaan kahden perheen asuinrakennuksesta ja huoltorakennuksesta. Ne samoin kuin navetta on rakennettu 1920-luvulla arkkitehtitoimisto Frosterus & Gripenbergin piirustusten mukaan. Sama toimisto suunnitteli myös Sikopiirin rakennukset radan eteläpuolella sekä Marjoniemen radan pohjoispuolella.